

KRONIKA

DRAGOCENO PESNIŠKO PRIČEVANJE ZA MLADINO

NIKO GRAFENAUER —
SKRIVNOSTI — ILUSTRIRAL
Karel Zelenko, Borec 1983

Književnost

Čeprav že od van Tieghmovih časov velja, da je mladinska književnost del splošne literature, pa pri naši praksi ni čutiti tiste veljavnosti mladinskega leposlovja, kot ga dejansko lahko ima. Že dolgo ugotavljamo, da se naša kritika v dnevniški praksi, pa tudi revialiki, zelo poredko loteva mladinskih del, tako domačih kot prevedenih. Seveda so tudi poredke izjeme. Odsotnost kritičke besede gre celo tako daleč, da niti informativno poročanje ni zadovoljivo. Že takó šibko kritičsko obravnavano leposlovje ima tolikšen primanjkljaj za mladinski delež, da so mladi bralci, starši, vzgojitelji več ali manj nepoučeni, brez tekoče orientacije o izšlem, razen če izvzamemo bibliografijo, brez potrebnih koordinat o novostih v obojem: v literarnem deležu, pa v ilustracijah. Kadar gre za mladinsko leposlovje, je pač potrebno upoštevati oboje. Čim nižja je starost, tem bolj so pomembne ilustracije in obratno. In če že naletimo na kritičsko obravnavanje mladinskega leposlovnega dela, še bolj poredko najdemo širše ovrednoteno ilustracijo. Le redkim avtoricam gre priznanje za poduk v obojem. Navsezadnje se je treba zamisliti, da v dnevnem tisku stalno lahko sledimo ocenam o gledaliških prireditvah, razstavah, koncertih, medtem ko enako razmerje za kritičsko obravnavanje ne velja za knjigo. Pa naj bo leposlovno ali neleposlovno.

Verjetno bi bil tak uvod primernejši za samostojno obravnavo, kakor za pre-

ludij h N. Grafenauerjevi pesniški zbirki Skrivnosti. Prva posebnost Skrivnosti je v tem, da je namenjena odraščajoči mladini. Pri pesništvu je že tako, da smo vajeni kar obilnega deleža domače pesniške besede za otroke, ne premoremo pa kaj dosti poezije za odraščajoče. Kot kaže, tudi drugod po svetu ni dosti drugače — tudi tam je pesniška umetnina za adolescente prej izjema kot pravilo. Zato je tem bolj razveseljivo dejstvo, da se je Grafenauerjeva pesniška beseda odprla s prefinjenim posluhom tistim čustvenim, miselnim, spoznavnim in doživljajskim vzgibom, ki so toliko značilni za odraščajočo dobo. Ti vzgibi so za odraščajočega primarnega pomena in jih najpogosteje pojmujejo kot osebno intimno, v pesmih pa ima mladi bralec možnosti za soočanje, za potrjevanje svojega notranjega sveta, za rast v samem sebi in ne nazadnje za lepoto in samosvoj obraz življenjskega utripa. Na te vzgibe in premike v mladem človeku, odprtemu k iskanju, spoznavanju, k izkustvu, pa odrasli pogosto pozabljajo, se spominsko oddaljijo od lastne izkušnje v istih letih. Zato je lahko zbirka Skrivnosti enako žlahtno odkrivajoča tudi odraslemu, še posebej tistemu, ki se neposredno tako ali drugače sooča z mladino.

Ena izmed sestavin pri N. Grafenauerjevih pesmih je igra. Tista žlahtna prvina, ki se zrcali v besedni igri, zdaj s humornim poigravanjem, pa z blagim posmehom nad pojavom, ki se po videzu razodeva drugače, kot je v resnici. Grafenauerjeva igra v besedju, metaforiki ali v daljši poetični stilizaciji je odsev spontane in funkcionalne zlitosti v izpoved, nikjer ni igra sama sebi namen. Pod vsebinsko-izpovedno povrhnjico pa seva življenjski zagon, kakršen je

blizu mlademu človeku; ta življenjski zagon je lahko zdaj umirjen, zdaj čustveno barvit, pa spet eruptiven, pa premagujoč negativno občutje, vselej pa z nenarejenim življenjskim utripom zmaguje tiste drobne in velike skrivnosti, občutja, tesnobe, pričakovanja, ki ždijo v mladem človeku, povzročajo nemir, morda za trenutke negotovosti, tiho bojazen. Soskladno s tem na mestu humoren preblisk, tam kjer je to dopustno, organsko s celotno vsebino. Vedrina, pa tudi humor in resnoba, so odsev neprisiljenega optimizma, ne tistega za vsako ceno, pač pa neidealiziranega, v zmogljivosti mladostnega preseganja in premagovanja v odprtosti do življenja. Ne kaže zamenjevati za idealizirano tisto, kar je pri mladih kot pričakovanje, kot odprtost do sveta in prisluškovanje samemu sebi, okolju in ima včasih videz zoženega radija v interesnem območju, in to je N. Grafenauer pretanjeno dojel in izrazil.

Skrivnost ima v adolescentnih letih posebno valenco, vselej izrazito individualno barvito, čeprav je neizražena — s čimer bi izgubila skrivnostni značaj. Strah tu še ne more imeti Kierkegaardov — ali drugačen — prizvok, zato ni v svoji mladostni strahovitosti nekaj usodnega, zato je pesniku mogoče preobraziti zaključek od strahljivosti k smehu. Kako pesnik razveja smiselne možnosti, rekli bi, da razprostre različne smeri ob osnovni temi, nam govore verzi o Misli, ki je lahko ustvarjalna, visokoleteča, brezupna, temačna, slednji je treba pregnati. Z živo vodo oškropljen spomin hrani spominovino. Sreča, sicer toliko relativiziran pojem (primerjaj Pirandella, C. Kosmača), je tu mladostno preprosta, najsi je lahko muhasta. Nerazpoznavni jaz ni nikdar enak in vse življenje raste, se spreminja. Samota, ki nastane iz lastne volje, je polna sanjarij, tihih premišljevanj, a dolgo ne zdrži sama. Nezavedno se porodi ljubezen v vseh malih znamenjih in s tiho, kar nedopovedljivo poetičnostjo, ki

jo zmorejo samo ta leta. Poljub ima korenine v srcu in se razcveta trepet slasti. Tako je pri Grafenauerju lepota zazorela v najvišjo obliko ljubezni. Hrepenenje, neizbežna spremljevalka slehernika, ne trpi nobene ječe, le v nemoči jo navda slutnja smrti. Svečane besede o Svobodi zadržijo miselno trezno spoznanje brez vsake patetike. Pogled v nebo ni le iskanje sončne topline svetlobe, je tudi niz zastrtih vprašanj v lesketu nočnega ozvezdja v brezdanjosti. Čas, ki ga samega po sebi ni, je mogoče doživljati zdaj kot naglo minevaljoč, zdaj počasi polzeč, vedno pa je povezan z vsem živim, vtiska mu znamenja časnosti. Pesnik si ne zastira oči pred neizbežnimi dejstvi, zato se mu razodeva življenje tako, da ga je vedno manj, včasih je veselo, drugič solzno, najlepše pa je, kadar se razdaja v polni meri. Neotipljiva duša, človeško ranljiva, v tišini in brezdanjosti, se včasih zazre nekam onstran, in ko jo doseže poslednja tema, se utrne zvezda. Tisto, kar je izpovedal M. Jarc v ekspresionističnem obdobju kot krčevit izraz iskanja in samoizpraševanja, je pri N. Grafenauerju avtonomna, neobremenjena, polnopovedna refleksija. Igra preraste iz običajne polarnosti v zaresno, usodno spoznanje, da igra življenja »igra« vsak človek zase, brez prič in do konca. Krik je lahko presunljiv v človeški ranljivosti, najhujši je tihi krik, ko tišina kriči. Bolečina je lahko različna, tista, ki je najgloblja, se lahko dotakne roba življenja. Paradoks, tako značilen za Grafenauerjevo pesem, dobi tudi v Molku presenetljivo spoznanje: bolj ko je molk obtežen z živostjo, bolj je tih. Pesnik ne priznava tabu teme za mlade, zato tudi o smrti spregovori nenarejeno odprto, s tisto spoznavno naravnostjo, ki noče imeti dramatično tragičnega naličja, ampak dojema smrt aksiomatično in umirjeno. Smrt se za hip ponekod pojavi tudi med drugimi pesmimi, kar pri N. Grafenauerju ni naključje. Besedna igra se zrcali v zaključujoči pes-

mi Nič, toda pod igrivostjo se skriva resen mišljenjski odnos do življenja.

Četudi smo pri Niku Grafenauerju že poprej zasledili kako pesem za odrasčajočo mladino, pa je šele knjižni natis Skrivnosti podal strnjeno podobo zaokroženega pesniškega sporočila. Vsebinska naravnost teh pesmi priča o pristnih stičiščih med tem, kar ponuja pesnik in kar išče mladostnik. S Skrivnostmi smo dobili poezijo samozavedanja in samospoznavanja, ki je naravnana tako navznoter, kot tudi navzven v svet in k izkustvu prepoznavanja slutnega, nepoznanega, ne še preizkušenega. Pesnik se drži stroge forme, četudi gre za svobodne verzne in kritične oblike. Poleg paradoksa, kontrasta, je značilna metaforika, ki je v dosegljivem območju za mlade bralce; opozoriti kaže na zgoščeno izpovednost Grafenauerjevih verzov, kitic, ekonomično strnjen izraz, kjer je beseda premišljena, strogo odmerjena. Spoj jasnega izpovedovanja in zgledne poetizacije priča o izjemnem pesniškem dosežku v okviru mladinskega pesništva. Tem bolj, ker gre za svežino motivov, razmišljanj in za upesnjenje intimnega sveta, kakršen nam je v poeziji za mladostnike manjkal. Ali je pretirano izreči, da se ponujajo Skrivnosti kot premisleka vredno dejanje, ki v okviru mladinske poezije zmorejo primerjave z najboljšim pri nas. Če je O. Župančič s Cicibanom zaoral moderne brazde za otroško pesem, potem je zagotovo storil nekaj podobnega za mladostniško poezijo Niko Grafenauer.

Skrivnosti je ilustriral Karel Zelenko. Poznamo ga kot grafika s prefij-

njenim občutkom za lirizem. Pri knjižnih ilustracijah pa je potrebno zastaviti načelno vprašanje: ali naj bo ilustracija ob besedilu komplementarna z njim ali pa je ilustrator več ali manj neodvisen, nepodrejen ali nepovezan z besedilom. Vprašanje ne meri toliko na Skrivnosti, kot na posamezne odmike, ki so drugod opazni, likovno polnovredni, pa ne usklajeni z besedilom. Gotovo je za mladinsko leposlovje potrebno skladje med besedo in ilustracijo. V tem pogledu je K. Zelenko različen — premore od poetizirane realnosti, do nadrealističnih prebliskov, fantazije, kar ni najbolje pri posameznih pesmih in ilustratorjevih rešitvah. Nikakor ne gre oporekati jasne in z redukcijo manj potrebnega izrisane linije, znova je potrjen Zelenkov smisel za bistveno. Gotovo so njegove ilustracije povezane z besedilom, zdaj bolj, pa spet manj, prikladneje pa bi bilo, ko bi stiliziral vse ilustracije istoslogovno, včasih tudi motivno z manj lahko rešitvijo glede na pesniško besedilo.

Opozoriti velja tudi na spremno besedo Jožeta Snoja. Poredko naletimo pri pesniških delih na spremno napotilo, ki naj olajša mlademu bralcu (in odraslemu) branje. Snojeva Temeljna skrivnost Skrivnosti želi apostrofirati s svojim videnjem tiste posebnosti in spoznanja pri Grafenauerjevih pesmih, ki nekako strnejo jedra poetičnih sporočil. Njegov zapis ne želi nuditi študijsko suho analizo Grafenauerjeve zbirke, zato je s toplo besedo in pristnim občutjem za pesem izluščil bistvo in bistveno vzpostavil most med bralcem in poezijo.

Igor Gedrih